

„KRAČOK“

Vlak sa práve pohýnal zo stanice, keď sa do oddelenia vteperil z preplnenej chodby ešte jeden cestujúci. Zastal skromne vo dverách a jeho bledá tvár ako i podivný čierny oblek vyvolal v cestujúcich čosi úcty. Chlapi, ktorí sa práve smiali na akejsi veselej príhode z Talianska, sa teraz zachovali ako vojaci, medzi ktorých vstúpil vážny alebo prísny oficer. Uvoľňovali miesto, vystierali chrbtice, skladali kolená, vŕhali nohy pod lavice...

„Naj še pači, pan prevelební!“, ponúkal ktorýsi príchodzieho miestom na obsadenej lavici.

Nový cestujúci sa vklínil medzi ostatných a utierajúc oznojené čelo červenou šatkou, prehodil akoby na protest i na vysvetlenie:

„Ta, jaki ja pan prevelební, ti! Ja taki prostak jak i vi!“ Ukázal bez okolkov svoje mozoľnaté tvrdé ruky a akoby spod dlhého čierneho kabáta vyťahoval čosi ťažkého, oblapil sáry sedliackych čižiem dlaňami a potriasol nimi ako nezvratným dôkazovým materiálom.

„Tu maš, taki ja pan prevelební, taki!“

Chlapi sa z predošlej úcty prebrali tak prudko, že to celkom prehlušilo i huk uháňajúceho vlaku. Prehýnali sa od smiechu vo dve poly, plieskali sa po uvoľnených kolenách a rukami ukazovali na cestujúceho, ktorý príchodzieho potituloval „pan prevelební“.

„No, Janku, ta ti ho frišno pošvecil... na pana prevelebného... , na pana prevelebného...!“

Ludí schytila nová vlna smiechu. Znovu a znovu sa prelamovali v bedrách a vyrážali zo seba pán prevelební, pan prevelební. Vrava neustála ani vtedy, keď do oddelenia vstúpila prísnooká sprievodkyňa.

„Slečno... súdružko... mame novoho pľebana, mame novoho pľebana... Ni!...“, ukazoval so zadŕhajúcim smiechom urastlý čeládnik odkiaľsi od Hatalova na cestujúceho v čiernom, pletúc pritom oslovenie, ako to bolo zvykom v danej historickej epoche spoločenského vývinu. Prísna sprievodkyňa sa nezamiešala do náramnej veselosti oddelenia. Bola jednou z prvých žien, ktoré sa dostali do tohto povolania a azda sa príliš bála o svoju autoritu, a možno, že si ešte veľmi čerstvo pripomínala poučky o správaní sa k cestujúcim, najmä chlapom, ktoré získala na

nedávnom školení. Išla za svojou prácou. Zazdravila, zatiahla starostlivo dvere rozjaseného oddelenia.

„Ta, do frasa, dzeš vžal taku modu, kec ši prostak. Paťce, chlopi! Košuľa čarna... , jak plebanska. Maš-ľu ňema. A taki gerok u calej krajine ňehodzen kupic. Neznaš, či to kaftan, reverenda abo šlafrok. Abo ši še pojednal za straška do konop, abo ši okrad u noci biskupa...! No, povicce chlopi, ňehutoru vlastnu pravdu?“, obraňoval sa Janko za príliš veľký omyl.

„Svatu pravdu maš, Janku,“ zamiešal sa z kúta nevysoký Bardo, ktorému sa z chybného oka priam liali slzy od smiechu. „I ja ho trimal za pľebana. Jak vošol, takoj mi še ščuľil jak hušinka... A vidzel mi, šicki sce cahali nohi pod lavku, ucahľi sce še jak šľimaci do chiški. Prišol pľeban, ta sce mu dali počľivosc. Ništo bul tedi nezalal do psimacere.“

„Povic ti nam bratu, dze ši tot mundur dorval“, obrátil sa na chlapa v čiernom o priateľské objasnenie veci iný cestujúci.

Zraky všetkých sa obrátili na jeho bledú tvár. Akože ho mohli mať za ‚pľebana‘, keď mal aj rieduľenké fúziky. A tá čiapka! Celkom sedliacka!

Smiech pomaly ustával. Bol prudký a bolo ho toľko, že už unavoval.

„Hm... , dze mi ho dorval?“ Dotázaný mykol plecóm. Významne sa poobzeral po spolucestujúcich. Ich smiech neprijímal ako výsmech. Prečoby! Chlapi si krátia čas na ceste tým, čo im príde pod ruky a na um. „Povim vam, dze mi ho dorval, ale perše mi mušice otpovedzec, cò še vas opitam.“

Chlapi zostrili sluch, ich pohľady prijali výzvu.

„Ta ja bi še chcel opitac, či znace dze Argentina...“

Dotaz nevyvolal najpriaznivejší dojem. Nebol veľmi vtipný, bolo v ňom trochu vyzývavosti, a potom pre poriadnych chlapov zo Zemplína bol taký jednoduchý, ako pre slávneho huslistu výzva, aby zahral Kohútika jarabého.

Však Bardo sa z kúta ihneď ozval:

„Či mi znace, dze Argentina...? Čuješ ti ho? Paľe, tot bul u Taliansku, tot u Urugvaju, tot u Kanadze, tot u Americe, tot u Sibiriji, tot u Avstraliji... Co mi ňeznace? Šicke kuciki šveta me poprechodľi... Prešol pres našo oči cali švet...“

Bardo mal pravdu. Zemplín je kraj sveta skúsených ľudí a dotvrdila to i jediná žena v stredných rokoch, ktorá sedela v oddelení, že veru cestuje síce do Vibuchanca, ktorý nevie kde leží, ale v Kube bola.

„Vibuchanec ňeznam dze, ale u Kube mi bula... Ozda znace, dze to...“ ozvala sa mimochodom. Stačila nakrátko ešte popísať svoju Odyseu cez mýnové polia, cez blokádu ponoriek, cez vytrvalú kontrolu vojnových lodí. Viezla sa sama jediná žena na nákladnej lodi z Kuby do Janova a na širom mori vzali na palubu jedného Maďara a jedného Rakúšana, pretože loď im potopili Angličania. Viezla totiž muníciu.

Táto žena zaujala na chvíľu pozornosť cestujúcich. Jej vojnové zážitky sa ukázali pozoruhodnými, jej osud ťažký, pretože v Kube zanechala hrob svojho muža. Celý jej prípad bol skvelým potvrdením, že sa medzi ľuďmi zo Zemplína nepodávajú otázky, ako to urobil cestujúci v čiernom.

„No, ta vidíš... Zname, dze Argentina, ale taki gerok, jak tvuj, ja ňevizdel aňi u Klivlendze...“, obrátil Bardo reč na pôvodnú tému.

„Čarni gerok! Ta to cala pripovítka“, začal bledý s úsmevom. „Tak bulo, že ja pred dvacepejc rokmi kupil žem a mal mi pecero dzeci. Bida me dociskala, bo pežeži ľem teľo bulo, co požičila banka. Reku, daco treba robic, ozda pujdu do šveta. Šak, reku, pošli chlopi z Oreskoho, zo Staroho, pošli i z druhich valalou, ta čom ja bi ňepošol probovac šcesca.“

„Ženo, hutoru, ňit kadzi dalej, ňehodni me ňijak kapac na tim švece. Pujdu do šveta!“

Žena še zľekla. Hutori: „Andriju, a ti me tu zochabiš s teľima dzecmi, ta co ja sebe počnu.“

„Ženo,“ reku, „ňit u chiži grajcara a zarobic ňit dze. Kec ostanu doma, pohiňeme.“

Patru na ženu, patru na dzeci a do hardla še mi coš ciska jak bandurka.

„Vidzice, to taki žal mal...“ zakomentoval Bardo a zamžikál svojim chybným okom na počúvajúcich cestujúcich.

„... žal, ta ňe? ňigdam ňebul u švece. Dal mi sebe pisac pas, šak co vam budu toto take hutorec. Buli sce u švece, znace, jake to. Aňi ňeznam, jak mi še vibrál na štacion, jak nadišol čas. Žena za mnu s fartuchom u gamboch, dzeci drindaju popri mňe a ľudze me provadza...“

„Procesija!“ vhodil do reči Bardo.

„Tak! A ja idu jak na šibeň... Nič ňevizdu, ňič ňečuju... Lem šibeň predo mnu...“

„Ách,“ reku, „chlop ši, išče ce uvidza plakac dzeci, ta co podumaju... ňemudruj, chlope, ňemudruj, idzeš z domu na dluhi čas, može na vše, treba ci dzecom grajcar poslac, dluhi viplac...“

„Akurat take dumki, jak kec ja išol do Klivlendu,“ vsunul znovu poznámku Bardo, zamžikajúc na počúvajúcich svoje akoby nadľabané oko.

Andrijo pokračoval:

„A jak mi višol z valala, ňeznam jak, podumal mi sebe: Či to ti, chlope, išče dakedi uvidziš svuj valal?“

Či to ti dakedi uvidziš svoju fameľiju? Či uvidziš svoju okolicu? Stanul a zapatrel mi še dodaleka na huri gu vichodslunku na naš Vihorľec, a na polnogu Brekovu i zaš na poludňe na našu roveň. Jakoš še stalo, žem postal pri kračku, co ros na koncu valala a hutoru sebe: „Tebe, kračku, zapamätam najľepši. Zapatru še na tebe, že bi ce mojo oko zapametalo... Naj zna, jaki ši velki, keľo konarik u keľo ľisca na tebe...“ I odlamal mi sebe z ňoho konarik, žebi ňichto ňevizdel...“

Naj mam, reku, pamjatku na svuj valal a na svoju okolicu... a konarik mi položil do bugelara.“

Bardo znovu urobil poznámku a chlapi sa započúvali do popisu cesty. Andrijo poplietol neraz Afriku s Áziou, Janov s Gibraltárom, a podľa toho, ako svoj výklad vyzbrojoval zemepisnými názvami, videli sme ho raz na východnom a v zápätí na západnom brehu Afriky. Ale chlapom to nijako nevadilo. Doslovne im potvrdil to, čo poznali i oni na svojich potulkách za prácou po širomom svete, že totiž koľko krajín a svetadielov, toľko je i slnk. Všade inakšie a inakšie pripeká. Preto sú všade ľudia rozlični.

Bardo to ihneď a pohotove zovšeobecnil:

„Šicko slunko robi. Čom to všadzi iňšake fajti ľudzi, čom to teľo jazikou? Zato bo slunko všadzi iňšake...“

Bodaj ho i slnko! Akou horkou urobilo Andrijo, a ako sa ukázalo, i Bardovi i všetkým ostatným, cudzinu. Nemožno sa tam k nikomu ozvať, na nikoho usmiať.

„Ňerozumu... nemtudom hore pujdom... Čľevек tak jak ňemi,“ ozval sa ktorýsi. Všetci prijali poznámku s úsmevom a domysleli jej význam, pretože vyjadrovala to, čo kedysi v cudzine všetci zažili.

V cudzine si ozaj ako medzi hluchonemými. Ale cudzina je ešte čosi iného ako ťažkosť s nezalostou reči. Cudzina je predovšetkým neistota v jednaní s ľuďmi. Chlapi si to taktó vysvetlili, kým Andrijo v čiernom kabáte sa chystal pokračovať:

„Paľe, prišol medzi nas Andrijo a už me dumaľi, že to pleban, bo mal na sebe tot čarni šlafrok. Ale nakadzi mi mu popatrel na ruky, takoj mi znal, že prostak. Otvoril gambi, darmo, no, taki prostak, jak mi šicki... Doma še znaš jak gu komu ozvic, komu jaku počľivosc dac išče i vedľa šat. Znaš pred kim jake slovo povedzec, či možeš šicko povedzec, co dumaš, či ľem dakus abo calkom nič... Doma rozľučíš čľevека i vedľa toho, jak hibe z rukami, kec hutori... Entelegencija barži nametuje z ňima pri bešedze jak prostak. Prostak nevistirča ruki, nerozcahuje a ňescahuje paľce jak školovani čľoveк... U cudzim kraju ňeznaš jaka u tej veci moda... Bojiš še ozvic, bojiš še ľudzi... Neznaš jak dzvihnuc kalap, jak podzekovac... No, dokedy dakus ňezvikneš, ta to hotovi križ...“

Andrijo v čiernom kabáte potom popisoval svoje prvé dojmy z La Platy a z Buenos Aires (v jeho podaní „Ajreš). Neobyčajný zážitok bolo pre neho sa

dívať na nosičov nákladu z lodí na breh po uzulinkých lávkach ponad more. Plazili sa sem a ta ako vrtké mačky. Tak to išlo od rána do večera, až kým loď vyprázdnil. Sprvoti mal pokušenie zjednať sa na vykladanie tovaru, ale keď videl, že to je taká práca, ako by sa podujímal liezť po pristavenej doske na vežu ich kostola, pustil sa ďalej. Veru chlapi majú celkom pravdu, že cudzina je kríž i kalvária dohromady, pretože to je bezcieľny pohyb od jednej biednej štácie k druhej. I jemu sa už rovnalo so smrťou, keď prešlo niekoľko dní a prácu nedostal. Akýsi obrat nastal v jeho ťažkých začiatkoch, keď "az celkom náhodou stretol na ulici troch krajanov:

„Na ulici hromada ľudí a u koľeše medzi ňima stoja tromi. Co to za komedija? Z hromadi pristupí gu jednomu z nich jeden Španol a ukazuje mu na jeho višivanu košuľu. Taku, jak kedíš u nas nošili našo parobci. A tot Španol ľem ukazuje a vicahuje bugelar, ta chcel ju kupic. Čekaj, co z toho budze... A tot u košuľi ľem na ňoho patri a ňezna co robic. Aľe o kratki čas vystupí jeden druhí Španol a na ňoho po česki, že naj košuľu preda, že tutejším ľudzom še tote košuľe bars ľubja. Tot bul Čech a takoj poznal, že to Slovjaci. Ja še gu ňim pridal...“

„Ta sce buli Československa republika, ňe?“

„Tak. — Patru na tich Slovjakou, jeden bul Batar z Pavlovec, jeden Gambal' z Porubki a jeden Zubko zo Zamutova. A tot Čech ta mal mlíčareň, ta nam povedzel, že naj gu ňomu pridzeme, kec na nas budze potuha, aľe že i sam ňema bars veľo roboti, bo už u sebe ma doc robotňikov.“

„Ta sce už buli štirmi, co?“

„Tak. Našo chlopi me še takoj opitali, či mam ľiňdžeriju. ‚Ja,‘ reku ‚jaku ľiňdžeriju mi spominace?‘

A voňi takoj:

‚Pres ľiňdžeriju u Argentiňe chudobni čľevek ňehodzen obstac,‘ hutorí mi Zubko.

‚Predaš kufrik a kupíš sebe ľiňdžeriju,‘ nato Batar.

‚Ľiňdžerija toto,‘ ukazuje mi Gambal' mišok, co mal preruceni pres chribet.

‚Paľe, Andriju, u ľiňdžeriju ma chudobni čľevek šicko: harčok na vareňe, gače, košuľu a co ci vecej treba.‘“

„No, na moj' dušu, muš povedzec — žobrača ko-bela,“ ozvalo sa z kúta.

Andrijo teda uznal, že bez lingerie sa nedá žiť. A tak, ako všetci jemu podobní, používal svoju lingerieu, po slovensky bielizník, za zbraň proti všetkým nepohodám života. Stíkol si kdesi na kraji mesta brloh ako tisíce iných a odtiaľ sa potom vyberal do mesta a po fabrikách za prácou, aká sa len naskytila. Svoj jedálny listok, ktorý pozostával dnes a denne z kostovej polievky, raz viac, inokedy menej slanej, si dopĺňal ovocím, ktoré vyvážali ako vadné z mestských tržníc na smetisko. V lingeriei bola soľnička, ňou si postielal, ňou sa prikrýval, do nej si zabáral hlavu, keď sa mu v dlhých a ťažkých nociach snívalo s domovom, s „kračkom“, v ktorom sa raz

usadili nádherné vtáčky a inokedy všelijaké hady a bosorky.

„Aľe na konarik mi sebe spravil škatuločku. Položil mi ho do nej a každi dzeň mi na ňoho popatrel...“

A išiel deň za dňom, noc za nocou, krajanania sa rozišli, Batar to pochytil akosi veľmi dobre, stal sa totiž zamestnancom električky, neskoršie sa oženil s akousi Nemkou, o dvoch ostatných nevedel. Občas zašiel do mliekárne, kde ten Čech, čo sa vtedy zamiešal do trhovania o košeľu, ho neraz nakrmil a sem-tam i zamestnal.

„... bratove, jeden dzeň jak druhí. Ja ňeznal kedí ňedzeľa, kedí šveto, kedí robotni dzeň. ňetak jak doma! Tu znam, kedí še zbirc do Mihaľovec na tarh, kedí do Staroho na otpust, kedí pridze Veľka noc. Tam u cudzej krajiňe tak jak na druhim švece... každi dzeň jednaki, šicko jak u molhe.

ňeraz mi vicah z ľiňdžeriju škatulku s konarikom a pitam še sam sebe:

‚Andriju, Andriju, či to ti išče dakedi uvidziš tot kračok, či ti išče uvidziš svojo dzeci?‘“

Pomaly si osvojoval i reč. Každé nové slovo, ktoré sa na neho nalepilo, ani nevie ako, bolo asi to, čo pre mladého vtáčka nové perečko. Pomaličky dostával krídla, pomaly sa rozletúval, vzlietal a zahľadel sa i mimo svoju kolibu, odpútaval sa od špinavých, olejom zatiahnutých vôd La Platy. Na čierne vlakom sa dostal až pod „visoke huri, co jich Andi volali“, usadil sa tam na veľkom majeri. Opustil Buenos Aires.

„Mal mi tu co jesc, aľe bula tu iňšaka bida. Na majiru ňebulo vodi.“

V studni bola celkom horko-slaná voda a v dome pili ľadom chladenú vodu. Koľkokrát sa jej napil, toľkokrát sa mu zapáľilo hrdlo a kašeľ nemal konca-kraja.

„A kec tam raz začala slota, ňeznala kedí skončic.“

Bola to narážka na obdobie dažďov, ktoré v Argentiňe prichádzalo tak ako u nás zima.

Andrijo sa nemohol udržať na majeri. Slaná a studená voda mu ničili zdravie. Vrátil sa znovu do „stoličného varoša“.

„Zaš mi še našol pri morju, medzi šifami. Stojú a patru. Zo šifov vikladaju tovar. Mal mi šcesce. Zavolali me do roboti vikladac. Perše mi aňi ňeznal, jaki to tovar. U jednej ladze čoš sičelo. Patru ľepši, a to hadzi...“

„Ijoj, ijoj...“ zadivil sa Bardo. Ale vyslovil to tak, že sa v tom skrývala i štipka pochybnosti. Chlapi sa pozreli na seba, tvármi im preletel takmer nebadateľný úsmev.

„Hutoru vam, že hadzi,“ rozptyľoval dôraznejším slovom pochybnosti Andrijo. „Keľo to tam iňšakich žvirat bulo... ňikdam take čudesa nevidzel. Aľe čľevek chodzil do školy, ta znal, že u našim kraju takich žvirov ňit... Chlopi, cirkus me vikladali,“ vyhodil posledný tromf.

Platil. V „ahá“, ktoré sa ozvalo takmer zo všetkých úst, bolo priznanie, že mu už veria.

Dostal sa za robotníka do cirkusu. Práve tam potrebovali ľudí, ktorí vedia španielsky a ktorí sa neštítia nijakej práce. Pracoval pri koňoch, čistil, dostal sa k slonom, k levom, medveďom a napokon si zvykol i na hady. Obsluhoval artistov, večer ho obliekli do žltočervenej livreje a vypomáhal v manéži. Skamarátil sa s černochoňmi, ktorí sa v cirkuse uplatňovali na najrozmanitejších postoch, ale najslabšie pri výplatách, pretože mali veľmi úbohé platy. Jeho mali radi, lebo sa od nich neodťahoval. Veď prijal od hoc-torého z nich polovyfajčenú cigaretu, a práve tak sa delil s nimi i on o svoje oharky. Skamarátil sa najmä s tým, čo obsluhoval hadov a ktorý s nimi večerami vystupoval. Rozprávanie, v ktorom vylíčil kŕmenie hadov myšičkami, holúbkami, ich čistenie, zaujala poslucháčov hlboko. Bardo prestal svojím chybným okom mžikať a dolu tvárou tiekla slza bez toho, aby mu vadila.

„Ale ja pri hadoch much i šmerc postupic.“

Bardo pokrútil hlavou:

„Ñebože, ta jak to bulo,“ domáhal sa živo vysvetlenia.

„Ta tak bulo,“ pokračoval Andrijo, „žem raz okrucil okolo sebe velikoho hada tak, jak u nas dakedi okrucali parobci okolo pasa remeň. Okrucil mi raz, dva raz, zvik mi na tich bridňikou. A to taki fras, že še aňi nepohne. To ľem patri a patri, tak jak kebi aňi ñežilo. Dumaš sebe, že še ñit čoho bac. Frasa!“

Napätie medzi spolucestujúcimi sa stupňovalo. Andrijo pokračoval:

„Raz mi niger zaš hutori, poc okruciš na sebe toho hada. Jak mi pookrucal tak jak vše, coš še mi ñelubilo. Vidzelo še mi jak bi še mi hadze celo ľepilo gu mojomu celu. Ale no, to zato ñič! Spravil mi daskeľo krokou a had barži priľepeni. No zaš ñič? Ale mi nestarčil aňi dobre podumac a mojo celo jak kebi bulo u kľiščoch. Na šiju teľo co mi luft uchodzil, bruch mi sciska, do hlavi še mi žeňe krev... Ach, jaj Bože, chcu zavolac, ñehodzen... Konec mi, dumam sebe... Otviram gambi a chcu povedzec:

„Dajce mi konarik z mojoho kračka, naj ho išče raz uvidzu... Dzeci mojo...“, ale nemohol.

Andrija s ťažkou biedou vzkriesili, a keď sa prebudil z mrákot, zazrel pri sebe dlhé telo hada s rozťatou hlavou a s dosekaným bruchom.

Tak sa skončila Andrijoja kariéra v Argentíne. Cirkus sa po niekoľkých potulkách vrátil do Európy a Andrijo sa prikmotril s ním až na európsku pevninu.

„A jak mi še vracal s daskeľo grajcaremi domou, ľem natom dumal po draže, co to s mojím kračkom. Jak ja ho najdu.

Žena me ñemohla čekac, bom jej ñepisal.“

„No a jak bulo? Našol ši svuj kračok?“

„Ta tak bulo, že jak mi prišol na toto mesto, ta kračka ñebulo... Na tím mesce ros hrabik. Kračok viros na stromik.“

Andrijo potom zamľkol, do oka mu vstúpila slza.

„A s konarikom co?“

„Jak mi tam stal, ta mi povedzel chvalabohu a konarik mi zahríb pod hrabika do žeme. Bul ši, ñit ce. Umar muj mladí čas u Argentíne...“

Jeho stretnutie s rodinou bolo dojímavé. Detí nebolo, lebo to všetko vyrástlo a žena mu hodne zosťarła.

Dážď, ktorý sa znoci pretiahol až do neskorého rána, sa znovu rozperľil. Vlák zastával.

Prísnooká sprievodkyňa sa predierala cez preplnenú chodbu, aby vykonala svoju povinnosť, ktorú ani nemusela, pretože všetci do jedného poznali, že nasleduje Strážske.

Vsunula medzi dvere hlavu, kde chlapi si natahovali kapucne, vyhrňali goliere. I Andrijo vstal, vyhrnul golier, stiahol čiapku a pokojne čakal. Niekoľkokrát silne zakašľal.

Jeden zo spolucestujúcich ukázal prstom na tylo, kde na golieriku na plátenom štítku stálo:

„Cirque Gloire...“

Bardo ukončil toto cestovanie takto:

„Bratu, bul ši pod cudzím slukom, ta kašľiš. Znaš, co še teras robi u Straskim? Tu še vihojiš a ñebudžeš mušec nošic u hlave nijaki kračok. Doma ši pod svojim slunkom a ñechcu aňi podumac, žebim dakedi mušel do Klivlendu. Tam ja pri pecoch stracil svojo oči!“

Vlák zastal. Krajina pámp, La Platy, Ánd, nádherných buenosairesských palácov, krajina kolíb a lingerií zmizla a zastali sme na jednej staničke našej vlasti, kde sa len z nášho vlaku vyhrnuli stovky Andrijov, aby si tu budovali svet pod vlastným slnkom, pre seba, kde život plynie inakšie ako v argentínskom záhrobí.